

UDC 323.1:008(437)

Andrej Kubiček

ANALIZA RAZVOJA KULTURNOG SISTEMA ČEŠKE NACIONALNE MANJINE U PERIODU OD 2009-2013

SAŽETAK

Period posmatran u ovom radu obuhvata celokupan dosadašnji rad Nacionalnog saveta Čeha, te je zbog toga fokus istraživanja usmeren na ovu instituciju. Posebno se analizira problem male zajednice da organizuje svoj kulturni život kroz negovanje jezika i običaja, manifestacije i institucije kulture. Kao mogućnosti za prevazilaženje ove poteškoće, razmatra se saradnja sa drugim društvenim delatnicima: lokalnom samoupravom, obrazovnim institucijama, medijima, ali i sa matičnom državom. Imperativ koji se nameće je dobro planiranje i korišćenje postojećih kulturnih resursa određene zajednice, ali i rad na stvarnju trajnih tekovina kulture koje će služiti kao još bolja osnova budućim generacijama, ne samo manjinskih naroda, nego i svih građana.

KLJUČNE REČI: češka nacionalna manjina, manjinska kultura, nacionalni saveti

1. UVOD

Češku zajednicu u Srbiji odlikuje niz specifičnosti. Moje upoznavanje sa njima počelo je vrlo rano, još od kada sam naučio da uz svoje prezime dodam i to da sam njen pripadnik. Ne sećam se da je iko loše reagovao u takvim prilikama. Naprotiv, odobravanje mahom nije izostajalo, što je dodatno uticalo na to da se i dalje ponosno izjašnjavam kao Čeh. Ljude koje sam sretao zanimalo je i da li imam rodbinu u Češkoj, da li često putujem u zemlju svojih predaka i najčešće – da li znam jezik. Dugo ga nisam znao. Osim jezika, nisam poznavao ni jednog sunarodnika van porodice. Imao sam nekoliko prijatelja koji su Česi poreklom, ali to nije bilo ni izdaleka dovoljno da bih bio deo etničke zajednice. Ta zajednica je za mene postojala samo u knjigama i na televiziji, a njeni članovi su bili Jan Hus i Jan Žižka, Bedřih Smetana i Antonjin Dvoržak. Posebno sam voleo gramofonske ploče sa muzikom tih kompozitora, pošto su mi ostale od dede Rudolfa, tromboniste Beogradske filharmonije. Fudbaler Pavel Nedvjet je ipak bio moj najznačajniji

sunarodnik, i nije marilo što sam ga dugo zvao kao i naši sportski komentatori – „Nedved“.

Nacija je za mene bila zamišljena zajednica, i zahtevala je mnogo više imaginacije nego u opisima Benedikta Andersona. Nešto manje mašte je iziskivao drugi deo mog nacionalnog identiteta – srpski. Većina prijatelja sa kojima sam rastao na mene je gledao samo kao na svog sunarodnika, i mnogi su i danas iznenađeni kada čuju kako pričam češki. Sebe sam dugo smatrao „pola Čehom, pola Srbinom“, ali vremenom sam shvatio da se identitet ne može deliti, već da je on uvek sastavljen iz više *celina*, nikako polovina.

Nedostatak stvarnih sunarodnika nije smetao mom živom interesovanju za Češku, Čehe i češki jezik. Iako je takvo stanje stvari otežavao čitav poduhvat, u isto vreme ga je činilo zanimljivim. Na popisima i „ŠV obrascima“ uvek sam se izjašnjavao kao Čeh, i rado sam se upisao u poseban birački spisak kao pripadnik svoje zajednice, vođen idejom da je manjinski identitet vredan, te da ga treba negovati. Za postojanje *Češke besede* u Beogradu saznao sam slučajno, dok sam išao u studentsku zadrugu koja se nalazi na istoj adresi. Kasnije sam otkrio da izvestan broj mojih sunarodnika ne živi samo između korica knjiga i iza ekrana, nego i u južnom Banatu, ali i mnogim gradovima u Srbiji.

Možda izgleda suviše započinjati analizu iznošenjem ličnog iskustva. Ipak, ono je ovde dragoceno iz dva razloga. Jer, savestan autor mora biti svestan odnosa prema predmetu kojim se bavi a i poželjno je, mada ne i tako često, da upozna čitaoca sa njim. Naročito ako piše o zajednici kojoj pripada, iz čega proizilazi i drugi razlog. U ovakvom slučaju autor nije samo onaj koji proučava, nego je i deo predmeta istraživanja. Zbog toga je introspekcija opravdan put ka saznanju, koji ovde nudi kvalitativan i živopisan uvid u podatke koji će se izneti i analizirati.

2. POLOŽAJ ČEHA U REPUBLICI SRBIJI

2.1. ISTORIJA

Doseljavanje Čeha na teritoriju današnje Republike Srbije počinje u većoj meri tokom prve polovine XIX veka, najčešće iz ekonomskih razloga. Znanja i veštine koje su pripadnici ovog naroda sticali živeći u privredno najrazvijenom delu Austrije bila su retka i tražena na ovim prostorima. Jedan deo Čeha nije ni prelazio tadašnju državnu granicu naseljavajući Vojvodinu,

užu Hrvatsku, Slavoniju, kasnije i anektiranu Bosnu i Hercegovinu. Takve unutrašnje migracije su dovele i najveću grupu Čeha u Belu Crkvu i okolna naselja Kruščicu, Češko Selo i Jasenovo, kao i Veliko Središte pokraj Vršca dvadesetih godina XIX veka⁵⁴, a kasnije i u Gaj u okolini Kovina. Ova zajednica se održala do danas na tom prostoru, na kom je ostavila tragove materijalne kulture i jedina je grupa Čeha u Srbiji koja naseljava kompaktnu celinu i koja je očuvala narodne običaje.

Izvestan broj pripadnika ovog naroda se naseljavao još južnije, na teritoriju ondašnje Srbije i Beograda. Ta migracija nije bila većih razmera u demografskom smislu, ali je bila vrlo značajna jer su i ovde Česi donosili kapital, ne samo ekonomski, nego i znanja iz različitih oblasti kulture, posebno muzike, nauke, prosvete, sporta, kao i privrede i industrije. Ignjat i njegov sin Jakov Bajloni su bili poznati industrijalci, dr Jovan (Jan) Mašin ubraja se među osnivače Srpskog lekarskog društva⁵⁵ i članove Društva srpske slovesnosti, dr Jovan Valenta je bio prvi načelnik varoške bolnice u Beogradu⁵⁶. Ne treba izostaviti ni Franju Bendika (češki *Bendřich*), jednog od osnivača vojne veterinarske službe (Vojna enciklopedija I, 1970:552), lekare dr Antona Zaičeka, dr Jaroslava Kuželja i dr Hirša (Antić, 2011), generala Františka Zaha⁵⁷, zatim inženjere Jaroslava Černog⁵⁸ i Franju Šisteka⁵⁹, arhitektu Jana Nevolea koji je projektovao Kapetan-Mišino zdanje. Nema prostora da se nabroje, niti da se pojedinačno bavi brojnim pojedincima koji su doprineli razvoju Srbije, bilo kao muzičari, muzički pedagozi, horovođe, nastavnici matematike i hemije, apotekari, inženjeri i arhitekta, učitelji fiskulture i sportski treneri.

Značajne individualne karijere pratilo je i stvaranje čeških udruženja. Već je 1868. godine osnovana *Češka beseda Beograd*, ali je brzo prestala da radi. Češko društvo *Lumir* (*Český spolek Lumír*⁶⁰) ustanovljeno je 1885. godine, a

54 <http://ceskabesedakruscica.webnode.cz/turistika/>, sajt posećen 15.11.2012.

55 <http://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=322>, sajt posećen 17.11.2012.

56 http://www.mfub.bg.ac.rs/sr/katedre/katedre_uze_naucne_oblasti/hirurgija/nastavne_baze/i_hirurska_klinika/istorijat.dot, sajt posećen 17.11.2012.

57 <http://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=175>, sajt posećen 17.11.2012.

58 http://www.jcerni.org/index.php?option=com_content&view=article&id=496&Itemid=360&lang=sr, sajt posećen 17.11.2012.

59 <http://biblioteka-bor.org.rs/2009/05/franja-sistek/>, sajt posećen 17.11.2012.

60 Lumir je bard iz čeških legendi koji je bio inspiracija romantičnom nacionlaizmu u XIX veku, kada je i jedan književni časopis poneo njegovo ime, kao i literarni kružok okupljen oko njega.

1920. preimenovano u *Čehoslovačko udruženje*. Prostorije društva su bile u ulici Svetozara Markovića br. 79 (iznad Slavije) i taj prostor je bio omiljeno stecište Beograđana i važan kulturni centar. Na toj adresi je radila biblioteka i postojalo pozorište lutaka, muzička, pevačka, folklorna, sportska i pozorišna sekcija, a održavali su se balovi i kursevi češkog jezika za Beograđane⁶¹. U Jugoslaviji su izlazila i dva časopisa na češkom, inoformativni *Jednota (Jedinstvo)* i *Dětský koutek (Dečji kutić)* za mališane (Selenić, 2010:422).

2.2. DANAŠNJA SITUACIJA

Na poslednjem popisu (2011. godine) utvrđeno je da u Srbiji živi 1.824 građana češke nacionalnosti (Etničke zajednice sa manje od 2000 pripadnika i dvojako izjašnjeni), čime je ova zajednica ne samo ostala „mala“, nego je i dospela u kategoriju onih sa manje od 2000 pripadnika. Samim tim, detaljnija statistika o njenom rasporedu po opštinama nije dostupna. Dostupan je tek podatak da je između dva popisa broj Čeha u Srbiji manji za 387, ili za 17,5%. Česi stoga, ne samo da spadaju u najmanje zajednice, već i u one sa najvećom stopom smanjivanja.

Malobrojnost i prostorna disperziju su, dakle, demografske osobine koje karakterišu češku zajednicu u Srbiji i Vojvodini. Pošto se zna da sredstva koja nacionalni saveti dobijaju iz budžeta republike zavise i od brojnosti članova etničke grupe koje zastupaju, posledice ovakvog stanja su jasne. Prema procenama Jaroslava Bodnara, predsednika Odbora za informisanje Nacionalnog saveta Čeha, u Srbiji živi oko 10.000 građana češkog porekla (Živanović, 2013). Zbog toga je nužno da se uzme u obzir da je identitet pripadnika ove zajednice dinamičan, kao što je ilustrovano i na primeru autora teksta. Jer, neko može da se oseća Čehom u nacionalnom pogledu, da ima dvojni identitet, svest o češkom poreklu zbog prezimena, povezanosti sa ovim narodom preko supružnika ili pak „anegdotsku“ vezanost („meni je jedna baba Čehinja“, „i ja imam neko češko poreklo“ itd.).

Dodatan problem je i to što se Česi u Srbiji često ne služe maternjim jezikom – ova zajednica je od ranije poznata po alofoniji⁶². To je velika poteškoća, jer jezik ne samo što omogućava lakše i prisnije usvajanje kulturnih

61 http://www.mzv.cz/belgrade/sr/informacije/ceska_manjina/istorija/index.html, sajt posećen 14.11.2012.

62 Zanimljivo, u Jugoslaviji su još dve etničke grupe bile karakteristične po ovoj sociolingvističkoj pojavi: Turci koji nisu koristili turski i Srbi koji su kao maternji jezik navodili vlaški.

sadržaja, već njegovo poznavanje dodatno snaži identitet. Nepoznavanje, sa druge strane, preti da oslabi etničku vezanost, što naročito pogađa Čehe u gradovima, koji su i onako već izloženi asimilaciji, baš kao i mnoge manjinske grupe koje žive u urbanim sredinama (Grci, Jermeni, Cincari). Zanimljiva etnička distanca između Srba i Čeha, jezička sličnost, neretko slaba vezanost Čeha za religiju i uobičajeni mešoviti brakovi su dodatno ubrzali asimilaciju. Poređenja radi, ni u susjednoj Hrvatskoj situacija nije ništa drugačija (osim što je u njoj uvek živeo veći broj Čeha). Na popisu iz 1948. godine 28.991 stanovnik se izjasnio kao Čeh, ali se taj broj iz decenije u deceniju smanjivao od jedne do četiri hiljade, da bi 2011. godine spao na 9.641⁶³.

Bez obzira na sve to malobrojna češka zajednica u Srbiji je ipak nastavila tradiciju udruživanja i organizovanja kulturnog života, naročito u obliku *beseda*, tradicionalnih centara za druženje, predavanja, umetničko stvaralaštvo i druge sadržaje. Osim čeških *beseda* Beograd i Gaj (u opštini Kovin), sve ostale organizacije nalaze se na teritoriji opštine Bela Crkva: *Matica češka*, *besede* Bela Crkva, Češko selo i Kruščica i udruženje *Česi južnog Banata*.

2.3. NACIONALNI SAVET ČEHA (ČESKÁ NÁRODNÍ RADA)

Pomenute organizacije su odigrale ključnu ulogu u stvaranju ove institucije od najvećeg značaja za jednu manjinsku zajednicu, ali i uz veliku finansijsku pomoć i podršku Ambasade Češke Republike u Beogradu. Nacionalni savet češke nacionalne manjine konstituisan je 4. jula 2010. godine sa sedištem u Beloj Crkvi, pošto je na izborima 6. juna izglasana jedinstvena (i jedina) lista kandidata pod nazivom „Česi zajedno“. Predsednik saveta je gospodin Štefan Klepaček, zamenik predsednika Jozef Irović iz Kruščičke *besede*, predsednik Izvršnog odbora je Jaroslav Hoc, inače i potpredsednik *besede* u Gaju, a sekretar je Jaroslav Bodnar. Savet ima odbore koji odgovaraju zakonskim nadležnostima (obrazovanje, kultura, informisanje i službena upotreba jezika i pisma) i odbor za saradnju sa verskim zajednicama. Važna uloga saveta je odlučivanje i učestvovanje u procesu odlučivanja o pitanjima iz ove četiri oblasti, kao i osnivanje i upravljanje ustanovama koje se neposredno bave problematikom u ovim oblastima. Nacionalni savet je, takođe, i partner i savetodavno telo državnoj vlasti, a

63 http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_05/H01_01_05.html, sajt posećen 18.11.2012.

njegovi predstavnici učestvuju u odlučivanju o pitanjima koja su značajna za osobenost nacionalnih manjina. Od glavnih ciljeva izdvaja se očuvanje nacionalnog identiteta češke nacionalne zajednice u Republici Srbiji i njeno napredovanje u svim domenima, predstavljanje u koordinacionim telima svih nacionalnih manjina, pružanje podrške integraciji u Evropsku uniju, stvaranje ambijenta pogodnog za privredni i ekonomski razvoj podizanjem kulturnih i obrazovnih kapaciteta kao i negovanje bogatstva različitosti, multikulturalnosti i zajedničkog života u Srbiji⁶⁴. Kao izvori finansiranja navode se državni, pokrajinski i opštinski budžeti i donacije.

Nacionalni savet ima internet prezentaciju, što je vredno pomena, jer saveti drugih manjina ponekad ne raspolažu takvim medijem. Na početnoj strani se nalazi poslednja aktuelna vest praćena fotografijama, ali, na žalost, ne postoji arhiva vesti. Postoji i rubrika „O nama“, čiji je sadržaj iznet u prethodnom pasusu, zatim „Novosti“ sa po nekoliko vesti, takođe, bez arhive. Sledi koristan adresar čeških institucija i udruženja u Republici Srbiji i stranica sa informacijama za kontakt Saveta.

3. KULTURA ČEHA U SRBIJI⁶⁵

U prethodnim odeljcima jasno je pokazano da su Česi u Srbiji i ranije vodili vrlo bogat kulturni život koji je obuhvatao i sadržaje iz narodne kulture (u Južnom Banatu) i njene savremene tekovine. Narodni običaju Čeha su snažno povezani sa religijom, te prate crkveni kalendar i praznike. Stvaralac i publika su ovde jedno te isto – etnička grupa koja upražnjava običaje, rituale i umetnost zarad sopstvenih potreba. Kultura Čeha, sa druge strane, privlači pažnju i opšte populacije, naročito kada je o muzici reć. Oblici stvaralaštva koji sadrže reći (književnost i druga literatura, drama...) logično, nisu zanimljive publici koja ne razume jezik. Ova konstatacija zvući banalno, ali je nužno da se pomene, jer kao što je već rećeno, dobar deo Čeha u Srbiji ne razume svoj maternji jezik. Zbog toga je, pre razmatranja doprinosa Nacionalnog saveta u kulturi, neophodno pomenuti da je, pod njegovim pokroviteljstvom, 2011. godine uveden predmet *Češki jezik sa elementima narodne kulture* u Osnovnu školu „Sava Munćan“ u Kruščici, a od 2012. godine i u Osnovnu školu „Miša

64 http://www.savetceha.rs/O_NAMA.htm, sajt posećen 14.11.2012.

65 Izvore korišćene u ovom poglavlju čini tekstualna građa Nacionalnog saveta Čeha, koju mi je ustupio sekretar gospodin Jaroslav Bodnar, kome se, kao i celom Nacionalnom savetu, zahvaljujem na ovom vidu pomoći.

Stojković“ u Gaju. Predmet je izborni, uči se u prvom razredu osnovne škole i ima fond od dva časa nedeljno, a izdat je i udžbenik. Time je učinjen veliki korak za decu u ova dva mesta, u kojima se češki jezik u nastavi nije mogao čuti još od 70-ih godina prošlog veka. U planu je uvođenje ovog predmeta i u naredne razrede školovanja.

Odbor za kulturu Nacionalnog saveta načinio je još jedan važan pomak sastavljanjem kalendara devet redovnih godišnjih manifestacija. Mnoge od njih su se i ranije održavale, ali su ovim dokumentom dobije čvršći institucionalni okvir i sigurnije izvore finansiranja. Tri letnje manifestacije su sekularne, dok je dinamika ostalih šest određena religijskim praznicima, s tim da oni često obuhvataju i propratne sadržaje specifične za češku zajednicu:

1. Tri kralja
2. Maskenbalski dani (Fašanke)
3. Manifestacije vezane za Uskršnje običaje
4. Učešće u „Noći muzeja“
5. „Češka kultura bez granica“ (festival)
6. „Češki omladinski muzički festival - ČOMI“
7. Katarinski bal
8. Sveti Mikulaš
9. Božićni koncert

Osim redovnih manifestacija, Nacionalni savet je pomogao i druge kulturne događaje, dao doprinos restauraciji češke biblioteke u Beloj Crkvi, otvaranju muzeja u Češkom selu, pokretanju emisije na regionalnoj televiziji „Banat“, obeležavanju značajnih godišnjica, jubileja itd.

Ustanovljenje praznika češke manjine je, takođe, bitno, jer se njihovim izborom šalje poruka o poželjnoj viziji zajednice, kako spolja, tako i njenim članovima. Dan češke književnosti (4. februar) je u znak sećanja na Boženu Njemcovu, rođenu tog dana, inače češku književnicu koja je napisala čuvenu zbirku bajki „Babička“. Dan obrazovanja Čeha (28. mart), kada je 1592. godine rođen Jan Amos Komenski, poznati češki pedagog, lingvista, prirodnjak, filozof i političar. Dan Saveta Čeha je 16. maja na Dan svetog Jana Nepomuka, zaštitnika Češke i grada Praga, a na taj dan 2010. godine utvrđena je i izborna lista za prvi Nacionalni savet češke nacionalne manjine u Republici Srbiji. Dan

Čeha slavi se 28. septembra u spomen na Svetog kneza Vaclava, koji se smatra za glavnog zaštitnika Češke i simbol je češke državnosti. Dan češkog jezika je 4. oktobra kada je 2011. godine u obrazovno vaspitni sistem Republike Srbije uveden nastavni predmet Češki jezik sa elementima nacionalne kulture, odnosno održan prvi čas.

3.1. PRAZNICI POČETKOM GODINE

Tri kralja (*Tři králové*) je praznik koji se obeležava 6. januara. Dečaci se maskiraju u biblijske magove, posećuju kuće, pevaju božićne pesme i ugljem ispisuju inicijale „K + M + B +“ na vratima kuća, čime ih blagosiljaju. Između ovog praznika i čiste srede, odnosno Uskršnjeg posta, zbivaju se maskembalski dani, *Masopust* ili *Fašanke*. To vreme se provodi u karnevalskoj atmosferi, a uveče se organizuje igranka sa maskama. Iako se radi o proslavi zabavnog karaktera, 2013. godine u Beloj Crkvi načinjen je značajan iskorak. Manifestacija je počela izvođenjem dečije predstave „Noć u zamku Karlštajn“, koju je režirao učitelj češkog jezika, a glumili su mladi Česi, ali i njihovi sugrađani iz opšte populacije, koji su naučili tekst predstave na češkom. Publika je, takođe, bila mešovita. Ovaj primer valja zapamtiti kao dobar i uzora vredan, jer spaja očuvanje narodnih običaja, učenje jezika, umetničko stvaralaštvo i što se na nepretenciozan način promoviše suživot različitih naroda.

Uskršnji praznici su, takođe, važni, ne samo iz religijskih razloga, već i zbog očuvanja mnogih običaja u vezi sa njima. Posebno se izdvaja šaranje jaja – *kraslica* – a Češka beseda Bela Crkva od 2004. godine organizuje i prigodnu manifestaciju „Jaje fest“, koja je počela kao lokalna inicijativa. U Češkom domu bira se najmanje i najveće, najtvrđe i najlepše oslikano jaje, kao i najlepše ukrašena korpa sa jajima, uz izvođenje muzike i pevanje tradicionalnih i novijih čeških pesama. Nacionalni savet finansijski pomaže ovo događanje, koje je u međuvremenu dobilo i prateću manifestaciju za decu sa sličnim sadržajem. I ova nevelika manifestacija, ali od značaja za zajednicu, čuva običaje i promoviše češku kulturu u višenacionalnoj sredini.

3.2. UČEŠĆE U „NOĆI MUZEJA“

Manifestacija „Noć muzeja“ je prepoznata kao dobra prilika za promovisanje i češke kulture u Srbiji. Češki dom u Beloj Crkvi, Češki Dom u Kruščici i Etno Muzej u Češkom Selu već tradicionalno učestvuju u

belocrkvanskoj „Noći muzeja“ Zahvaljujući dobro osmišljenom programu koji je češka zajednica pripremila za predstavljanje javnosti, Bela Crkva je 2011. godine nastupila i na nacionalnoj konferenciji za štampu održanoj u Beogradu, na kojoj su se osim ovog grada predstavili još samo Subotica, Novi Sad i Kragujevac. Sledeće godine na istim lokacijama, Nacionalni savet je organizovao izložbu „Zvezdani časovi“, na zanimljiv način spajajući aktuelno interesovanje za apokaliptična predviđanja te (2012.) godine sa postavkom sastavljenom od kalendara i časovnika. Centralno mesto zauzimale su fotografije praškog astronomskeg časovnika Orloja, simbola tog grada i češkog naroda⁶⁶. Izložbe i likovne radionice za decu „Trag“ u češkim domovima održane su u okviru desete „Noći muzeja“⁶⁷.

Ovakav oblik saradnje Nacionalnog saveta, lokalne samouprave i velike, već tradicionalne manifestacije koja se zbiva u celoj državi, ali i mnogim evropskim zemljama svakako je dobar primer kulturnog delovanja. Spoj prostornih kapaciteta, kulturnih resursa zajednice, podrške opštine, te mogućnosti za finansiranje i prestiža festivala koji traje 10 godina znatno olakšavaju promociju nacionalne manjine, naročito malobrojne poput češke koja raspolaže ograničenim sredstvima.

3.3. ČEŠKA KULTURA BEZ GRANICA

„Češka kultura bez granica“ je tradicionalno dešavanje početkom juna u mestima koja nesaljavaju Česi, uključujući i Beograd. U Beloj Crkvi manifestacija se vremenski podudara i sadržajno dopunjuje sa glavnom kulturnom manifestacijom u toj opštini – Karnevalom cveća. Na toj smotri nastupaju učenici muzičkih škola, igrači i pevači kulturno-umetničkih društava iz tih mesta, ali i polaznici kursa češkog jezika. U Beogradu je, 15. juna 2012. godine u okviru te manifestacije, a u biblioteci opštine Vračar „Petar Kočić“ bila organizovana i izložba slika Jelene (Viletove) Velimirović „Moje drugo ja“. Posetioci su bili u prilici da vide ulja na platnu sa motivima Praga i Beograda, pošto je autorka izložbe češkog porekla. Osim Nacionalnog saveta, ovu izložbu je podržala i Češka beseda Beograda, a bili su prisutni i predstavnici ambasade.

U Beloj Crkvi je 2013. godine gostovao gradski hor „Perhta“ iz Češkog Krumlova, a bili su tu i gosti iz češkog mesta Hluboka na Vltavi i Česi iz

66 <http://dev.nocmuzeja.rs/Gradovi/Bela-Crkva.html>, sajt posećen 20.11.2012.

67 <http://www.nocmuzeja.rs/Gradovi/Bela-Crkva>, sajt posećen 20.11.2012.

rumunskog Gernjika. Osim toga organizovana je i slikarska radionica „Otvoreni atelje“ koja je bila namenjena učenicima OŠ „Žarko Zrenjanin“ pa je oko 50 đaka bilo u prilici da, uz pomoć akademske slikarke Tereze Stamenković, slika na pravim štafelajima i vaja glinu. Održana je i smotra folklornih grupa Čeških beseda Kruščice, Gaja, i domaćina Bele Crkve, uz mnogobrojne goste iz okolnih mesta i Bele Crkve. Najviše su bile zastupljene češke igre, ali je bilo i vojvođanskih i rumunskih. Nastupila su i pevačka društva i horovi koji su privukli pažnju posetilaca opštinskog karnevala cveća. Sportski deo nije izostao, pošto je održana i „Trka češko-srpskog prijateljstva“.

Posebno je vredna pomena prezentacija istraživanja Nenada Savića, profesora solo pevanja u muzičkoj školi „Josif Marinković“ u Vršcu o tradicionalnoj muzici Čeha „Česi u srpskom Banatu“ uz muzičko scenski nastup polaznika pevačke sekcije Češke besede Kruščica u gradskoj Biblioteci u Beloj Crkvi. Predmet ovog istraživanja bio je vokalno i instrumentalno izvođenje u narodnim igrama, a Nacionalni savet ga je podržao kao prvi korak u sistematskom evidentiranju i beleženju češkog muzičkog folklornog nasleđa na ovim prostorima. Terenska istraživanja trajala su oko godinu i po dana, a rezultat je i dvadesetominutni dokumentarni film.

Rad na polju proučavanja kulture i pisanju radova, ili snimanju filmova o njoj je od velikog značaja, iako se iz mnogih razloga često smatra za manje privlačnu i popularnu aktivnost. Proizvodi takvog rada ostaju trajni, omogućavaju kumulaciju znanja o određenoj zajednici, a mogu biti i izvor ponosa za njene članove, a prestiža za nju samu.

3.4. ČEŠKI OMLADINSKI MUZIČKI FESTIVAL – ČOMI

Reč je o višednevnom letnjem festivalu na kojem su zastupljeni različiti muzički žanrovi, a spaja ih to što je muzika koja se izvodi češka kao i što su izvođači mladi češki umetnici. Festival nije takmičarski, učestvuju i amateri i profesionalci, a cilj je promocija muzike i češke kulture. Postoji ideja da se narednih godina dodeljuju nagrade autorskim kompozicijama.

Mesto na kojem se ovaj festival odvija se menja tako da se organizuje ili u dvorištu Češke besede ili na obali belocrkvanskih jezera, kada smotri prisustvuje i veliki broj turista. To je, bez sumnje, značajan resus za razvoj ovog festivala. Iako relativno udaljena od većih gradova, uz dobru promociju mogao bi iz godine u godinu da okuplja sve više publike. Osim toga pogodnost je i blizina Rumunije, u kojoj, takođe, postoji češka zajednica čiji članovi već

posećuju ovaj festival. Ovogodišnji nastupi učesnika su zabeleženi kamerom, snimci bi mogli da se stave na internet, ali da se festival promoviše i na druge načine. Tim pre što ga podržavaju Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje, a organizuje Nacionalni savet.

3.5. PRAZNICI KRAJEM GODINE

Katerinski bal je zabavna manifestacija koja se održava svakog 25. novembra, na dan svete Katarine čiji kult je poštovan u Češkoj još od vremena cara Karla IV. Proslava svetog Mikulaša (Nikole) je 6. decembra, slovi za dečiji praznik jer tom prilikom mališani dobijaju darove. Nacionalni savet je u Kruščici tim povodom 2011. godine napravio prigodne paketiće, a deca su pripremila folklorni, muzički, recitatorski i glumački program, koji je osmislila učiteljica češkog jezika. Mladi su izvodili i pesme poznatog savremenog češkog kantautora Jaromira Nohavice.

Božićni koncert Čeha je manifestacija klasične muzike i predstavlja najveće zbivanje takve vrste u Beloj Crkvi. Jer, to je jedina prilika da se u ovoj opštini čuje orkestar i od šezdesetak muzičara. Program se odvija u crkvama Svete Ane u Beloj Crkvi i Svetog Vaclava u Kruščici, a među prisutnim su i predstavnici drugih nacionalnih zajednica kao što su nemačka i rumunska. Ni ostali meštani ove opštine ne propuštaju priliku da uživo čuju dela Dvoržaka, Mocarta, Masnea, kao i božićne pesme. Među izvođačima koji su nastupali na Božićnom koncertu su bili i priznati umetnici kao što je Zorica Mitev Vojnović, dirigentkinja Opere i Baleta Narodnog pozorišta u Beogradu, ali i amateri, mladi češki muzičari i učenici srednjih muzičkih škola. Božićni koncerti su stoga manifestacija koja se po umetničkom značaju izdvaja od manifestacija lokalnog tipa i dobar su primer da nacionalni saveti ne moraju da promovišu samo narodnu kulturu etnosa koji predstavljaju, već i vrhunske tekovine koje su baština čovečanstva.

3.6. OSTALA DEŠAVANJA U KULTURI

Kao i u drugde u Vojvodini, i među Česima se proslavlja završetak žetve. Nacionalni savet Čeha u saradnji sa rimokatoličkom crkvenom župom obeležava taj događaj kao „Dane novog hleba“. Povorka kreće od Češkog doma u Beloj Crkvi ka crkvi svete Ane, gde se obavlja bogoslužjenje. Nakon toga se vernici vraćaju u zgradu besede gde se upriličava kulturno-umetnički program vezan za žetvu i običaje u pšeničnim poljima. Na sličan

način se obeležavaju i „Dani mladog vina“. Češko Selo ima svoju priredbu, „Paprikašijadu“ na kojoj se uz muzički program učesnici takmiče u pripremi ovog jela od živinskog mesa. Česi u Gaju svakog 28. septembra proslavljaju svetog Vaclava u crkvi koja je posvećena ovom svecu. Svetog Jana Nepomuka naročito obeležavaju u Češkom Selu 16. maja, kada ovo naselje posećuju i gosti iz Ambasade Republike Češke.

Na Salonu knjiga u Novom Sadu 2013. godine Nacionalni savet Čeha je prikazao svoje aktivnosti u kulturi na štandu Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice. Osim štampanih izdanja i CD-ova sa muzičkim i video materijalom, uživo je izvedeno nekoliko čeških pesama. Posebno je istaknut udžbenik za češki jezik i kursevi iz njega, o kojima je učitelj Jan Jiha detaljnije upoznao posetioce.

Osim kratkog priloga o Kruščici emitovanog na Drugom programu RTS-a u emisiji „Građanin“ (28. aprila 2012.), Nacionalni savet je omogućio medijsku vidljivost češkoj zajednici i ostvarivanjem saradnje sa regionalnom TV Banat iz Vršca, koja je započela sa emitovanjem emisije „Besede češke“ 2011. godine. Program je bio kolažnog tipa, sadržao je snimke sa terena i trajao 30 do 45 minuta, a bio emitovan jednom mesečno. Treba posebno naglasiti da je emisija dvojezična, odnosno da se srpski prevodi titlom na češki, i obratno.

3.7. ETNOGRAFSKI MUZEJ U ČEŠKOM SELU

Ovo selo, jedino naselje u Srbiji u kome Česi čine većinu, pominjano je više puta u radu. Selo je vrlo malo, nema ni 50 stanovnika, a nema ni školu, ni prodavnicu, ali ima muzej. Ovu instituciju kulture je osnovao Nacionalni savet, uz pomoć Ambasade Republike Češke 2011. godine. Autor postavke, dr Jaromir Linda koncipirao ju je kao staru češku kuću u Banatu, sa eksponatima u koje se ubrajaju nameštaj, kućni predmeti, delovi odeće i poljoprivrene alatke. U radu sa predmetima, njihovom čišćenju i popisivanju, pomogli su mu studenti bohemistike iz Beograda i srbistike iz Praga i Brna. Zgrada u kojoj se nalazi muzej bila je škola do 1972. godine, kada je nastava prekinuta zbog malog broja đaka. Posle 40 godina građevina je dosta oronula, tako da je finansijska pomoć za njenu restauraciju bila neophodna, a pružila ju je Ambasada Republike Češke. Danas se, simbolično, nešto stariji učenici vraćaju u školu da nauče ponešto o češkoj kulturi, kako je to zapazio Jaroslav Bodnar.

Muzej je privukao pažnju i studenata medijskih studija iz Novog Sada, koji su mu posvetili reportažu „Tragom kulture“⁶⁸, ali i studenata etnologije iz Češke, koji su ga posetili u nameri da se upoznaju sa životom svojih sunarodnika u Banatu.

3.8. BIBLIOTEKA U BELOJ CRKVI

Biblioteka sa fondom od 3.000 knjiga u Češkoj besedi Bela Crkva ima dugu tradiciju, pošto je osnovana 1922. godine. Ujedno, ona je i najveća zbirka knjiga na češkom u Srbiji, a možda i u celoj bivšoj Jugoslaviji. Dobar deo fonda stigao je iz Čehoslovačke 60-ih godina, od kojih su neke veoma vredne, naročito Biblija iz 1826. godine. Saradnja sa Filološkim fakultetom u Beogradu se pokazala kao vrlo važna i ovom prilikom. Profesor dr Jaromir Linda je, uz pomoć studenata iz Srbije i nekoliko gradova u Češkoj, koji su volonterski popisivali i sređivali knjige tokom 2010. i 2011. godine, sastavio bibliotečki katalog. Tom prilikom je pronađeno dosta zaturenih knjiga, ali i pisama, rukopisa i drugih svedočanstava o životu Čeha na ovim prostorima.

Ovaj projekat takođe je finansijski podržala Republika Češka preko Ambasade u Beogradu. Osim dugotrajnog sređivanja fonda, renoviran je i prostor biblioteke, kao i ormani za čuvanje knjiga.

4. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Malobrojnost češke zajednice u Srbiji je na početku rada prikazana kao najveća slabost ove nacionalne manjine. Ipak, analiza kulturnog života Čeha ukazala je da male zajednice imaju i niz prednosti. Manje zajednice imaju mogućnost da budu i kompaktnije, što ih čini otpornijim na spoljne uticaje, naročito političkih partija, a usmerenijim na sleđenje sopstvenih i autentičnih interesa. U takvim zajednicama rukovodstvo Nacionalnog saveta može mnogo neposrednije imati uvid u njene potrebe, a komunikacija između ove institucije i članova zajednice može biti neposrednija i demokratičnija. Takođe, u slučaju Čeha, najznačajnija manjinska institucija nije ustanovljena mimo drugih vidova organizovanja, niti protiv njih, već je utemeljena na starijim udruženjima: besedama i maticama. Time se održao kontinuitet delovanja u kulturi, čime se takođe obezbeđuje da se autentične potrebe lokalne zajednice zadovoljavaju na adekvatan način.

68 <https://www.youtube.com/watch?v=QaDc5VKjN54>, sajt posećen 22.11.2012.

U svemu ovome treba tražiti i objašnjenja za prilične uspehe Nacionalnog saveta Čeha kada je reč o kulturi, a koji se nisu mogli nazreti na početku ovog teksta. Potrebe zajednice u južnom Banatu su dobro prepoznate i potpomognute, što naročito važi za lokalne, ili čak lične inicijative koje su prerasle u male, ali značajne manifestacije. Uz to, ni dugoročniji ciljevi nisu zanemareni, i dosta je truda uloženo da oni polako počnu da se ostvaruju. Na prvom mestu tu je uvođenje češkog jezika u škole, zatim restauracija biblioteke i otvaranje muzeja. Za još nepun mandat od 4 godine, može se reći da je urađeno dosta. Naravno, malo toga bi bilo moguće bez podrške matične države Češke i njene Ambasade u Beogradu, koja se pokazala kao najbolji partner u poboljšavanju položaja Čeha u Srbiji.

Ipak, mnogi problemi ostaju. Jedan od glavnih je prilična nevidljivost Češke zajednice u javnosti. Neuspeli pokušaji Nacionalnog saveta da ostvari značajniju saradnju sa medijima pokazuje da svest o važnosti ovog pitanja i volja da se na njemu radi postoji. Možda bi dobar prvi korak u tom smeru bilo preuzimanje inicijative na internetu poboljšavanjem sajtova čeških udruženja i postavljanjem više materijala, naročito muzičkih i video zapisa. Primer kratke reportaže studenata iz Novog Sada ne bi nikako smeo da ostane usamljeno svedočanstvo u Česima u Srbiji.

Još jedan problem koji se nameće je neravnomerna rasprostranjenost kulturnih dešavanja, koja se mahom odvijaju u opštinama Bela Crkva i Kovin, u manjoj meri i u Beogradu, a u drugim gradovima nimalo. Tačno je da je i češka publika raspoređena na isti način, ali analizirani primeri iz južnog Banata jasno pokazuju da kultura ovog naroda može biti zanimljiva i široj populaciji. Prikazana iskustva su dobar putokaz za razvoj u tom smeru, jer se saradnja sa drugim društvenim akterima pokazala kao vrlo korisna maloj zajednici kao što je češka.

Najteže pitanje koje ostaje je da li sve ove mere mogu da ublaže brzo smanjivanje češke zajednice? Teško. Broj stanovnika cele Srbije opada, a taj proces je još izrazitiji kod mnogih nacionalnih zajednica. Česi spadaju među najugroženije. Međutim, zamislimo da u Srbiji nema ni jednog Čeha, i da ga nikada nije ni bilo. Čak i u tom slučaju Dvoržakova i Smetanina dela bi bila izvođena i slušana, Kunderine knjige prevođene i čitane, slike Alfonsa Muhe rado viđene. I tada bi neko ko nije Čeh pronašao nadahnuće u rečima Husa i Masarika, ali samo ako bi bio u prilici da se upozna sa njihovim delima. Zbog toga treba marljivo raditi na promovisanju češke kulture u celoj Srbiji.

Time će se obezbediti veća vidljivost češke zajednice, ali i ostaviti trajniji materijalni tragovi njene kulture. Možda će se onda deo naših sugrađana setiti svojih baka, majki, supruga i dedova, Čehinja i Čeha, i zavoleti taj deo svog bića – ponovo, ili prvi put.

LITERATURA:

- Antić, Čedomir (2011). *Duboki ožiljci Slivnice*, Novosti, izdanje od 10. april 2011.
- Dve godine nacionalnih saveta – istraživanje pokrajinskog ombudmsana (2012).
- Etničke zajednice sa manje od 2000 pripadnika i dvojako izjašnjeni.
- Gažević, Nikola *et al.* (1970). *Vojna enciklopedija I*, Redakcija Vojne enciklopedije, Beograd.
- Popis u Srbiji 2002, knjiga 1.
- Tekstualna građa koju je dostavio Nacionalni savet Čeha.
- Selenić, Slobodan (2010). *Česi i Slovaci u Hrvatskoj i Srbiji 1945.–1948./9. – prve godine iskustva s komunističkom Jugoslavijom*, Časopis za suvremenu povijest, vol. 42, br. 2, str. 413-432.
- Živanović Katarina (2013). *Asimilacija čini svoje*, Danas, izdanje 12.4.2013.

INTERNET

- <http://ceskabesedakruscica.webnode.cz/turistika/>, sajt posećen 15.11.2012.
- <http://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=322>, sajt posećen 17.11.2012.
- http://www.mfub.bg.ac.rs/sr/katedre/katedre_uz_naucne_oblasti/hirurgija/nastavne_baze/i_hirurska_klinika/istorijat.dot, sajt posećen 17.11.2012.
- <http://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=175>, sajt posećen 17.11.2012.
- http://www.jcerni.org/index.php?option=com_content&view=article&id=496&Itemid=360&lang=sr, sajt posećen 17.11.2012.
- <http://biblioteka-bor.org.rs/2009/05/franja-sistek/>, sajt posećen 17.11.2012.
- http://www.mzv.cz/belgrade/sr/informacije/ceska_manjina/istorija/index.html, sajt posećen 14.11.2012.
- http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_05/H01_01_05.html, sajt posećen 18.11.2012.
- http://www.savetceha.rs/O_NAMA.htm, sajt posećen 14.11.2012.
- <http://dev.nocmuzeja.rs/Gradovi/Bela-Crkva.html>, sajt posećen 20.11.2012.
- <http://www.nocmuzeja.rs/Gradovi/Bela-Crkva>, sajt posećen 20.11.2012.
- <https://www.youtube.com/watch?v=QaDc5VKjN54>, sajt posećen 22.11.2012.

Andrej Kubiček

THE DEVELOPMENT ANALYSIS OF THE CULTURAL SYSTEM OF THE
CZECH NATIONAL MINORITY 2009-2013

Summary

The period observed in this paper includes the entire history of the Czech National Council, and therefore the focus of the research is aimed at this institution. In particular, the subject of our analysis is the problem of small communities to organize their cultural life by fostering their language, customs, cultural events, and institutions. Opportunities considered for overcoming these difficulties are cooperation with other social actors: local governments, educational institutions, media, and their native country. Good planning and use of existing cultural resources of a particular community is imperative, but this is also true for creating a lasting cultural legacy that will serve as an even better foundation for future generations, not only minorities, but for all citizens.

Keywords: Czech national minority, minority culture, national councils